

Covid-19 Pandemisi ve Ukrayna-Rusya Savaşı'nın, Türkiye'de Tahıl Fiyatları ve Üretim Arzları Üzerindeki Etkileri

Bige Küçükefe¹

Hande Özolgun Akkurt²

¹Öğr. Gör. Dr., Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Marmaraereğlisi MYO, bkucukefe@nku.edu.tr,

ORCID: 0000-0003-1945-3037

²Öğr. Gör. Dr., Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Marmaraereğlisi MYO, hozolgun@nku.edu.tr,

ORCID: 0000-0003-1204-4679

Özet: Covid – 19 pandemisi gıda üretimini, gıda tedarik zincirlerini bozdu ve bu durum gıda fiyatlarında artışa ve yetersiz beslenen insan sayısının yükselmesine neden oldu. Dünya çapında gıda fiyatlarındaki bu yükseliş Türkiye'yi de etkiledi. Covid-19'un gıda piyasası üzerindeki etkilerini azaltmak için çeşitli gıda ticaretinde ve maliye politikalarında değişiklikler yapıldı. Örneğin bazı önemli gıda ürünlerindeki ihracatı 20'yi aşkın ülke Covid-19 süresince yasakladı. Bu durum az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki gıda fiyatlarının artmasının da sebeplerinden biri oldu. Covid-19 sonrası Ukrayna-Rusya Savaşı da özellikle tahıl arzındaki belirsizliklerin son dönemdeki artışında payı büyüktür. Bu çalışmanın amacı Covid-19 döneminde ve sonrasında meydana gelen gıda üretimi, fiyatları ve ticareti konusunda Türkiye'nin nasıl etkilendiğini araştırmaktır.

Anahtar Kelimeler: Covid-19, Tahıl Fiyatları, Ukrayna-Rusya Savaşı

Effects of Covid-19 Pandemic and Ukraine-Russia War on Grain Prices and Production Supply in Turkey

Abstract: The Covid-19 pandemic has disrupted food production, food supply chains, leading to higher food prices and higher numbers of malnourished people. This rise in food prices around the world also affected Turkey. Changes have been made in various food trade and fiscal policies to reduce the effects of Covid-19 on the food market. For example, more than 20 countries have banned the export of some important food products during Covid-19. This situation has also been one of the reasons for the increase in food prices in underdeveloped and developing countries. The post-Covid-19 Ukraine-Russia War has also played a major role in the recent increase in the uncertainties in grain supply. The aim of this study is to investigate how Turkey was affected by the food production, prices and trade that occurred during and after the Covid-19 period.

Key Words: COVID-19, Grain Prices, Ukrainian-Russian war

1. GİRİŞ

Tarım sektörü, insanların en temel gereksinimlerini karşıladığı için, dünya nüfus artışıyla birlikte savaş gibi tedarik zincirlerinin bozulduğu, üretimin sekteye uğradığı dönemlerde tahıl ve diğer bitkisel ürünlere ulaşım zorlaşmakta, bu ürünlerin fiyatlarında artış gözlenmektedir (Production, Supply and Distribution, 2020). Dünyanın pandemi ve savaşlar gibi tahıl üretim ve dağıtımını sekteye uğratan zorlukların yanında küresel iklim değişimi de tahıl üretimini etkileyen önemli bir sorundur. Bu küresel problemlerin yanında Türkiye'ye özgü girdi maliyetlerinin, nakliye, işçilik ve ambalajlama, aracı komisyon, vergi masraflarının artması tahıl fiyatları üzerinde artışa neden olmaktadır (Cavlak ve Selvi, 2022). Bu çalışmada Covid-19 pandemisinin ve Ukrayna-Rusya Savaşı'nın, Türkiye'de tahıl fiyatları ve üretim arzları üzerindeki etkileri incelenecektir.

Covid-19 ile aynı dönemde gerçekleşen ve büyük üreticileri etkileyen Afrika Boynuzunda ve Orta

Doğu ve Güney Asya'nın bir bölümünde meydana gelen çekirge istilası, Avrupa ve Güney Amerika'da havalanın çok kurak geçmesi, ikinci Covid_19 Dalgası ve COVID-19 ile ilgili karantinalar sebebiyle çiftlik işçi kıtlığı tarımı doğrudan etkilemiş ve bitkisel üretimde kayıplara neden olmuştur (Garnett vd., 2020; Desert Locust Bulletin Situation Report FAO, 2020; Schmidhuber, 2020; Falkendal vd, 2021). Üretim kayıpları ve Covid-19 pandemisinin getirdiği piyasadaki belirsizlikler sebebiyle 2020 yılının ilk yarısında dünyada büyük miktarda tarım ürünü üreten ülkelerde ihracat kısıtlamaları yapılmaya başlanmıştır (COVID-19 Food Trade Policy Tracker, 2020). Bu durum sebebiyle gıda fiyatları çok arttı ve Asya ve Afrika'daki düşük gelirli ülkelerin tahıl ve bitkisel ürünlere ulaşımı çok zorlaştı.

Dünya pandemisinin ekonomik etkilerini gidermeye çalışırken 24 Şubat 2022'de Rusya Federasyonu Ukrayna'yı işgale başladı. Bu durum çok ciddi insani kayıplara, yaralanmalara ve birçok altyapının ve binanın yok olmasına neden oldu. Bu işgalin ardından Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa ve

birçok batı ülkesi giderek artan yaptırımlar uygulamaya başladı. Rusya ve Ukrayna gibi iki büyük tahıl üreticisinin arasında yaşanan anlaşmazlığın, doğrudan ve dolaylı olmak üzere çok geniş çaplı etkileri de hissedilmektedir. Covid-19 pandemisinin neden olduğu güçlü global talep ve zayıf üretimin yaşandığı bir döneme denk gelen bu savaş, özellikle gıda ve enerji gibi emtia fiyatlarında önemli oranlarda artışlara neden oldu (Hassen vd, 2022). Ukrayna tahıl ihracatı neredeyse durma noktasına geldi. Nüfus yer değişimi sebebiyle tarımda çalışacak insan kapasitesi azaldı. Ukrayna'nın ilerideki dönemlerde tahıl üretimi yapma kapasitesi de çok kırılgan hale geldi.

Bu çalışmada Dünya'da yaşanan bu gelişmelerden Türkiye'nin ne kadar etkilendiği incelenecektir. Bu amaçla Bölüm 2 de tahıl ürünleri fiyatlarındaki değişimler, tahıl üretim değerleri, tarım alanlarındaki değişimler ve üretim miktarları 2008 yılından itibaren incelenecektir.

2. Türkiye'de Tahıl Arz Fiyatları, Değerleri ve Üretim Miktarları

2.1. Tahıl Ürün Fiyatları ve Üretim Değerleri

Tablo 1' de 2008'den 2021 yılına kadar tahıl ürünlerinin fiyatları yer almaktadır. Yıllar itibariyle bakıldığında buğday, çavdar ve yulaf fiyatları, 2009'da meydana gelen ufak düşüş haricinde yıllar itibariyle artış göstermiştir.

Pandemi dönemine denk gelen 2019-2020 ve 2020-2021 yıllarındaki fiyat değişimleri yüzde olarak dikkate alındığında, 2019-2020 yılında durum buğdayı fiyatı %22,9 artmış, 2020-2021 döneminde ise %36,6 artış göstermiştir. Arpa fiyatları 2019-2020 döneminde %17,8, 2020-2021 döneminde ise %45 artmış, çavdar fiyatı incelendiğinde 2019-2020 yılında %32,66, 2020-2021 döneminde ise %53 yükselmiştir. Yulaf fiyatında meydana gelen artış ise 2019-2020 yılında %35, 2020-2021 yılında ise %46'dır.

Arpa ve kaplıca fiyatları göz önüne alındığında, bu ürünlerin de fiyatları 2009 ve 2010 yıllarında meydana gelen ufak düşüşler haricinde, artış göstermiştir. Mısırın fiyatında ise yıllar itibariyle artış meydana gelmiş, sadece 2012 yılında küçük miktarda fiyat azalması olmuştur. Çeltik fiyatlarında 2010-2012 yıllarında bir düşüş meydana gelmiş, devamında 2021 yılına kadar artışını sürdürmüştür.

Tablo 1. Tahıl ürün fiyatları, TL/Kg

Ürünler	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Buğday (durum)	0,61	0,54	0,54	0,59	0,61	0,67	0,74	0,78	0,81	0,89	0,96	1,22	1,50	2,05
Buğday (diğer)	0,53	0,48	0,52	0,58	0,60	0,66	0,74	0,77	0,80	0,88	0,96	1,21	1,50	2,04
Arpa (biralık)	0,49	0,41	0,39	0,48	0,55	0,60	0,62	0,64	0,69	0,79	0,86	1,09	1,28	1,86
Arpa (diğer)	0,47	0,41	0,40	0,48	0,56	0,60	0,62	0,65	0,68	0,78	0,86	1,07	1,28	1,88
Çavdar	0,40	0,37	0,38	0,45	0,50	0,57	0,62	0,65	0,66	0,73	0,81	1,01	1,34	2,05
Yulaf	0,49	0,45	0,48	0,62	0,67	0,71	0,74	0,78	0,81	0,87	0,97	1,22	1,65	2,41
Kaplıca	0,45	0,43	0,41	0,46	0,60	0,73	0,72	0,70	0,97	1,17	1,90	1,15	2,25	2,44
Mısır	0,43	0,44	0,47	0,63	0,58	0,61	0,62	0,66	0,66	0,75	0,85	1,02	1,21	1,70
Darı	0,89	0,81	0,74	0,91	1,15	1,35	1,31	1,44	1,27	1,38	1,90	3,22	3,46	4,46
Çeltik	1,13	1,25	1,17	0,97	0,96	1,08	1,81	1,71	1,53	1,92	2,38	3,07	3,86	4,31
Kuşyemi	1,63	1,25	0,99	1,10	2,13	-	-	-	1,31	1,33	1,82	2,80	2,94	4,30
Tritikale	0,44	0,41	0,42	0,49	0,52	0,57	0,62	0,67	0,71	0,77	0,85	1,12	1,44	2,19

Kaynaklar: TÜİK, Tarımsal Yapı (Üretim, Fiyat, Değer) Yayını; TÜİK, Tarım İstatistikleri Özeti Yayını

Tablo 2. Tahılların Yıllar İtibariyle Üretim Değerleri

Yıllar	Üretim Değeri (milyon TL)	Pazarlanan Değer (Milyon TL)
2008	24 043 524 972	18 319 307 259
2009	25 889 625 949	19 759 548 649
2010	28 464 470 262	22 108 721 336
2011	35 708 465 221	27 875 672 874
2012	33 158 241 882	25 512 087 590
2013	39 124 023 862	30 093 338 087
2014	42 170 007 141	32 938 000 192

2015	49 519 631 343	38 213 189 415
2016	47 985 465 088	37 582 476 309
2017	56 119 498 611	44 071 923 191
2018	62 215 074 201	49 109 670 090
2019	79 174 211 286	62 536 608 593
2020	98 170 160 039	76 897 835 173
2021	133 812 576 660	106 801 986 198

Kaynaklar: TÜİK, Tarımsal Yapı (Üretim, Fiyat, Değer) Yayını; TÜİK, Tarım İstatistikleri Özeti Yayını

Tahılların üretim değerleri dikkate alındığında, 2008 yılından 2021 yılına kadar yıllar itibariyle arttığı Tablo 2'den görülebilir. Aynı şekilde, tahılların pazarlanan değerleri de yıllar itibariyle artış göstermiştir.

Tablo 3 incelendiğinde, ana ve alt gruplara göre bitkisel üretim değerleri ve bir önceki yıla göre değişim oranları yer almaktadır. 2020 yılında bir

önceki yıla göre bitkisel üretim değişim oranları hep pozitif olmuştur. Yani bitkisel üretim değerleri bir önceki yıl olan 2019'a göre artış göstermiştir. 2021 yılı incelendiğinde ise, bitkisel üretim değerleri buğdayın tüm çeşitleri, mısır, çeltik, toplam arpa, yulaf ve tritikalede 2020 yılına göre artmışken, biralık arpa, çavdar, darı ve kuşyemimde ise negatif değişim göstermiş, yani azalmıştır.

Tablo 3. Ana ve alt gruplara göre bitkisel üretim değerleri ve bir önceki yıla göre değişim oranları

Ana ve alt gruplar ¹	2020	2020	Değişim (%)	2021	2021	Değişim (%)
	Değer (TL)	Pazarlanan Değer (TL)		Değer (TL)	Pazarlanan Değer (TL)	
Tahıllar	58 185 441 971	40 974 997 339	36,90	75 862 140 181	53 922 870 295	30,38
Buğday (toplam)	33 539 057 531	23 812 730 847	40,26	43 428 436 018	30 834 189 573	29,49
Buğday (durum)	7 009 023 572	4 976 406 736	61,95	8 350 696 002	5 928 994 161	19,14
Buğday (diğer)	26 530 033 958	18 836 324 110	35,46	35 077 740 017	24 905 195 412	32,22
Mısır	8 413 036 930	6 646 299 175	31,11	14 151 021 649	11 179 307 103	68,20
Çeltik	3 777 417 899	3 588 547 004	28,24	4 441 916 080	4 219 820 276	17,59
Arpa (toplam)	11 153 728 235	6 246 087 812	33,37	12 313 583 932	6 895 607 002	10,40
Arpa (biralık)	795 127 010	445 271 125	75,29	508 151 028	284 564 576	-36,09
Arpa (diğer)	10 358 601 225	5 800 816 686	30,96	11 805 432 903	6 611 042 426	13,97
Çavdar	387 642 267	151 180 484	27,30	386 121 986	150 587 575	-0,39
Yulaf	496 410 093	153 887 129	57,90	643 170 477	199 382 848	29,56
Darı	15 421 799	10 795 260	57,77	12 819 754	8 973 828	-16,87
Kuşyemi	36 626 194	36 259 932	240,87	25 481 165	25 226 353	-30,43
Tritikale	365 674 925	329 107 433	64,32	453 749 014	408 374 113	24,09

Kaynaklar: TÜİK, Tarımsal Yapı (Üretim, Fiyat, Değer) Yayını; TÜİK, Tarım İstatistikleri Özeti Yayını

2.2. Toplam tarım alanı ve tahıl ve diğer bitkisel ürünlerin alanları ve üretim miktarları

Tablo 4. 2008- 2021 Yılları Toplam tarım alanı ve tahıl ve diğer bitkisel ürünlerin alanları

Yıllar	Toplam tarım alanı	Tahıllar ve diğer bitkisel ürünlerin alanı	
		Ekilen alan	Nadas
2008	39 122	16 460	4 259
2009	38 912	16 217	4 323
2010	39 011	16 333	4 249
2011	38 231	15 692	4 017
2012	38 399	15 463	4 286
2013	38 423	15 613	4 148
2014	38 558	15 782	4 108

2015	38 551	15 723	4 114
2016	38 328	15 575	3 998
2017	37 964	15 498	3 697
2018	37 797	15 421	3 513
2019	37 716	15 398	3 387
2020	37 762	15 628	3 173
2021	38 089	16 062	3 059

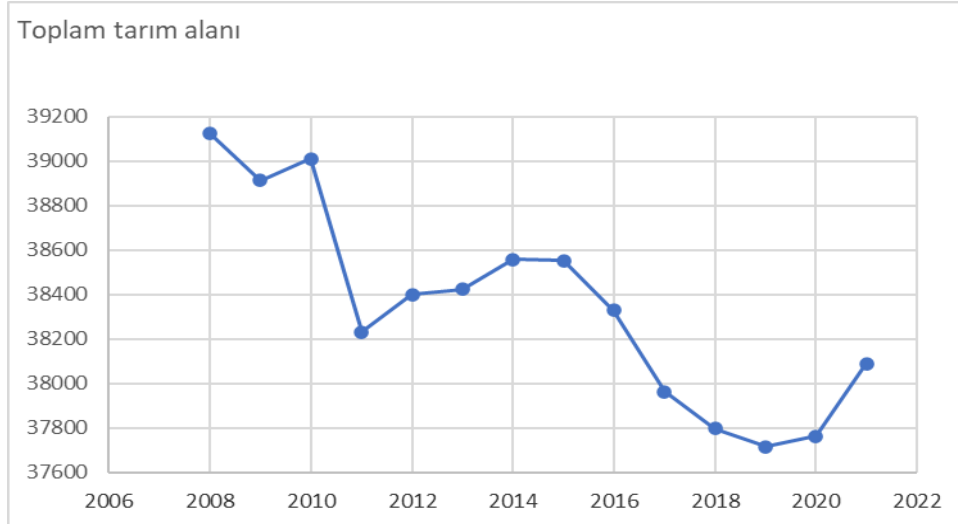
Kaynak: Çayır ve mera arazisi için 2001 Genel Tarım Sayımı, diğerleri için Tarım ve Orman Bakanlığı Rakamlar yuvarlamadan dolayı toplamı vermeyebilir.

Avrupa Birliğinin faaliyetlere göre Ürünlerin İstatistiki Sınıflamasına (CPA 2002) göre gruplandırılmıştır.

Yıllar itibariyle toplam tarım alanları incelendiğinde, toplam tarım alanlarının çok fazla değişiklik göstermediği, salgının olduğu 2019-2021 yılları arasında artış gösterdiği görülmektedir. Yine aynı dönemde (2019-2021 yılları) tahıllar için ekilen alan da artış göstermiştir.

2008-2021 yıllarında toplam tarım alanında meydana gelen değişiklikler Grafik 1'de görülebilir. Salgının olduğu yıllarda toplam ekilen tarım alanında artış meydana gelmiştir.

Grafik 1. 2008- 2021 Yılları Toplam tarım alanı

Tablo 5. 2008-2021 Yılları Arasında Seçilmiş Tahılların Alan ve Üretim Miktarları

	Buğday	Arpa	Mısır
Ekilen alan (Dekar)			
2008	80 900 000	29 500 000	5 950 000
2009	81 000 000	30 100 000	5 920 000
2010	81 034 000	30 400 000	5 940 000
2011	80 960 000	28 688 331	5 890 000
2012	75 296 394	27 487 664	6 226 094
2013	77 726 000	27 205 100	6 599 980
2014	79 192 084	27 872 973	6 586 450
2015	78 668 874	27 835 830	6 881 699
2016	76 719 448	27 400 521	6 800 192
2017	76 688 785	24 247 372	6 390 844
2018	72 992 701	26 119 403	5 919 003
2019	68 463 271	28 690 715	6 388 287
2020	69 222 364	30 971 625	6 916 324
2021	67 446 655	31 691 005	7 582 370
Üretim (Ton)			
2008	17 782 000	5 923 000	4 274 000

2009	20 600 000	7 300 000	4 250 000
2010	19 674 000	7 250 000	4 310 000
2011	21 800 000	7 600 000	4 200 000
2012	20 100 000	7 100 000	4 600 000
2013	22 050 000	7 900 000	5 900 000
2014	19 000 000	6 300 000	5 950 000
2015	22 600 000	8 000 000	6 400 000
2016	20 600 000	6 700 000	6 400 000
2017	21 500 000	7 100 000	5 900 000
2018	20 000 000	7 000 000	5 700 000
2019	19 000 000	7 600 000	6 000 000
2020	20 500 000	8 300 000	6 500 000
2021	17 650 000	5 750 000	6 750 000

Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı

Tablo 5'te 2008-2021 yılları arasında buğday, arpa ve mısırın ekilen alanları ve bu alanlardan elde edilen üretim miktarlarını göstermektedir. Salgının yaygın olduğu yıllar incelendiğinde, 2019-2020 yılında ekilen alan artmışken, 2020- 2021 yılında azalmıştır. Aynı şekilde üretim miktarları da 2019-2020 yılında artmış fakat 2020-2021 yılında azalış göstermiştir. Üretim miktarında azalış olmasının en büyük nedenleri, kuraklık ve gübre, mazot fiyatlarında meydana gelen artış olmuştur.

SONUÇ

Covid – 19 pandemisi sebebiyle bozulan gıda tedarik zincirleri özellikle gıdaya erişimlerinde zorluklar bulunan az gelirli ülkeleri çok etkiledi. Pandeminin etkileri sürerken iki büyük tahıl üreticisi Rusya ve Ukrayna savaşı tahıl arzını düşürmekle kalmadı talebi de arttırdı. Türkiye, bu dönemde, Ukrayna'nın tahıl arz zincirini sürdürbilmesi için tahıl koridoru açma konusunda diplomasi çabalarını yürütmüş ve bu konuda başarı sağlamıştır.

Dünya çapında gıda fiyatlarındaki artışa paralel olarak Türkiye'de de buğday, çavdar ve yulaf fiyatları, 2009'da meydana gelen ufak düşüş haricinde yıllar itibariyle artış göstermiştir. Tahılların üretim değerleri ve tahılların pazarlama değerleri de 2008 yılından 2021 yılına kadar yıllar itibariyle artış göstermiştir. Salgının yaygın olduğu yıllar incelendiğinde, 2019-2020 yılında ekilen alan artmışken, 2020- 2021 yılında azalmıştır. Aynı şekilde üretim miktarları da 2019-2020 yılında artmış fakat 2020-2021 yılında azalış göstermiştir. Üretim miktarında azalış olmasının en büyük

nedenleri, kuraklık ve gübre, mazot fiyatlarında meydana gelen artış olmuştur.

KAYNAKÇA

- Ben Hassen T, El Bilali H. Impacts of the Russia-Ukraine War on Global Food Security: Towards More Sustainable and Resilient Food Systems? *Foods*. (2022); 11(15):2301. <https://doi.org/10.3390/foods11152301>
- Cavlak, N., & Selvi, M. S. (2022). Gıda Fiyatlarındaki Aşırı Artışların Olası Nedenleri Ve Covid-19'un Etkisi. *GIDA/The Journal of FOOD*, 47(1).
- COVID-19 Food Trade Policy Tracker (IFPRI,2020); <https://www.ifpri.org/project/covid-19-food-trade-policy-tracker>
- Crop Monitoring in Europe JRC MARS Bulletin Vol. 28 No. 5 (European Commission, 2020); <https://ec.europa.eu/jrc/sites/jrcsh/fles/>
- Desert Locust Bulletin Situation Report No. 500 (FAO, 2020); <http://www.fao.org/ag/locusts/common/ecg/562/en/DL500e.pdf>
- Falkendal, T., Otto, C., Schewe, J., Jägermeyr, J., Konar, M., Kummu, M., ... & Puma, M. J. (2021). Grain export restrictions during COVID-19 risk food insecurity in many low-and middle-income countries. *Nature Food*, 2(1), 11-14.
- Garnett, P., Doherty, B. & Heron, T. (2020). Vulnerability of the United Kingdom's food supply chains exposed by COVID-19. *Nat. Food* 1, 315–318.
- Production, Supply and Distribution Online (USDA); <https://apps.fas.usda.gov/psdonline>
- Schmidhuber, J., Pound, J. & Qiao, B. COVID-19: Channels of Transmission to Food and Agriculture (FAO, 2020); <https://doi.org/10.4060/ca8430en>
- TÜİK, Tarımsal Yapı (Üretim, Fiyat, Değer) Yayını
- TÜİK, Tarım İstatistikleri Özeti Yayını
- 2001 Genel Tarım Sayımı
- Tarım ve Orman Bakanlığı